

Spis treści

Część I

Podstawy nauki 19

Rozdział 1

WPROWADZENIE I OGÓLNA PERSPEKTYWA 21

Psychologia rozwojowa 22

Dlaczego badania dzieci? 23

Streszczenie 24

Historyczne poglądy na dzieciństwo 24

Starożytna Grecja i Rzym 25

Sredniowiecze 25

Renesans 26

Reformacja 27

Dualistyczny model Kartezjusza 27

Streszczenie 28

Pierwsi teoretycy 28

John Locke (1632 – 1704) 28

Jan Jakub Rousseau (1712 – 1778) 29

Karol Darwin (1809 – 1882) 30

Streszczenie 31

Pionierzy psychologii dziecka 31

G. Stanley Hall (1846 – 1924) 31

John B. Watson (1878 – 1958) 33

Zygmunt Freud (1856 – 1939) 35

Arnold Gesell (1880 – 1961) 37

Jean Piaget (1896 – 1980) 38

Streszczenie 40

Główne problemy w psychologii rozwojowej 40

Natura czy wychowanie 40

Ciągłość czy brak ciągłości 41

Rozwój normatywny czy idiograficzny 42

Streszczenie 42

Podsumowanie 43

Rozdział 2

TEORIE ROZWOJU DZIECKA 45

Modele poznawczo-rozwojowe 46

Teoria Piageta 47

Modele przetwarzania informacji 50

Spoleczna psychologia poznawcza 50

Streszczenie 52

Teorie uczenia się 53

Definicja uczenia się 53

B. F. Skinner i analiza zachowania 54

Typy uczenia się 55

Wstawka 2-1: Badania klasyczne

Maly Albert i maly Piotruś: warunkowanie i przeciwwarunkowanie reakcji strachu 56

Teoria uczenia się społecznego 59

Wstawka 2-2: Zastosowania

Efekty i skutki uboczne karania przez rodziców lub nauczycieli 60

Streszczenie 64

Etologia 65

Zachowanie i ewolucja 65

Klasyczna etologia 66

Zastosowanie etologii w badaniach nad rozwojem człowieka 69

Streszczenie 71

Rozwój a środowisko

Podejście ekologiczne 72

Podsumowanie 75

Rozdział 3

METODY BADAŃ 77

Badania naukowe 78

Rola teorii 78

Obiektywizm 79

Streszczenie 80

Typy badań 80

Badania opisowe 80

Badania korelacyjne 80

Badania eksperymentalne 83

Streszczenie 85

Badanie rozwoju	86
Badania podłużne	86
Rozwój a środowisko	
Badanie biegu życia	87
Badania poprzeczne	88
Kombinacja badań podłużnych i poprzecznych	89
Streszczenie	89
Inne strategie badawcze	89
Badania międzykulturowe	90
Badania porównawcze	90
Streszczenie	91
Problemy etyczne	91
Potencjalne ryzyko	91
Środki zapobiegawcze	91
Streszczenie	94
Podsumowanie	95

Część II

Rozwój biologiczny i fizyczny 97

Rozdział 4	
GENETYKA: BIOLOGICZNE WARUNKI ROZWOJU	99
Mechanizmy dziedziczenia	100
Podział komórki	100
Wewnątrz chromosomu	103
Wstawka 4-1: Rozszerzenie	
Kwas rybonukleinowy — posłaniec genów	108
Eksperymenty Mendla	108
Streszczenie	112
Zaburzenia genetyczne	113
Zaburzenia dziedziczne	113
Wstawka 4-2: Rozszerzenie	
Projekt badawczy Genom Człowieka	116
Strukturalne defekty chromosomów	117
Streszczenie	118
Geny a zachowanie	118
Metody badań	119
Wpływ genów na cechy psychiczne	121
Streszczenie	125
Czas działania genów i interakcje geny — środowisko	126
Zmiany w działaniu genów a tempo rozwoju	126
Geny a środowisko: modele interakcji	128
Rozwój a środowisko	
Wybór niszy: przebieg interakcji dziedziczność — środowisko	129

Streszczenie	130
Podsumowanie	131

Rozdział 5	
ROZWÓJ PRENATALNY	133
Stadia rozwoju prenatalnego	135
Zapłodnienie	135
Wstawka 5-1: Rozszerzenie	
Możliwości leczenia bezpłodności	136
Okres zygoty	
(od zapłodnienia do 2 tygodni)	137
Okres embrionalny	
(od 3. do 8. tygodnia)	137
Środowisko prenatalne	140
Okres płodowy	
(od 9. do 38. tygodnia)	141
Streszczenie	143

Teratologia: historia, zasady i znaczenie czynników naturalnych	144
Koncepcje historyczne	144
Zasady ogólne	146
Naturalne wyzwania	147
Streszczenie	154

Teratologia: wpływ leków i występujących w środowisku substancji chemicznych	154
---	------------

Leki	155
Wstawka 5-2: Zastosowania	
Zacząć życie z dwoma uderzeniami: uzależnione dzieci	156
Środowiskowe substancje chemiczne	160

Rozwój a środowisko	
Psychoteratologia	161
Streszczenie	162

Zapobieganie, wykrywanie i leczenie wad wrodzonych	162
---	------------

Zapobieganie	162
Wstawka 5-3: Zastosowania	
Populacyjne podejście do wykrywania wad genetycznych	163
Wykrywanie anomalii	164
Leczenie	166
Problemy etyczne	168
Streszczenie	169

Podsumowanie	169
---------------------	------------

Rozdział 6	
NARODZINY, ROZWÓJ FIZYCZNY I ROZWÓJ SPRAWNOŚCI	170

10 Spis treści

Narodziny i okres okołoporodowy 172

Poród 172

Wstawka 6-1: Rozszerzenie

Postawy kulturowe wobec porodu 174

Pojęcie ryzyka 176

Rozwój a środowisko

Niemowlęta z grupy ryzyka: klucz znajduje się w środowisku 181

Streszczenie 182

Zorganizowany noworodek 183

Stany pobudzenia 183

Rytmy 187

Organizacja zachowania noworodka 188

Streszczenie 194

Rozwój motoryczny 195

Rozwój motoryczny w okresie niemowlęctwa 195

Wstawka 6-2: Badania klasyczne

Czy rozwój motoryczny zależy od ćwiczenia, czy od dojrzewania? 200

Rozwój motoryczny w okresie poniemowlęcym 201

Streszczenie 202

Mózg człowieka 203

Struktura mózgu 203

Rozwój mózgu 205

Specjalizacja półkul 206

Streszczenie 207

Rozwój fizyczny człowieka 207

Rośnięcie 207

Zmiany w proporcjach i budowie ciała 210

Zróżnicowanie płci i dojrzewanie 211

Czynniki wpływające na rozwój fizyczny i dojrzewanie 213

Streszczenie 217

Podsumowanie 218

Część III

Rozwój poznawczy 219

Rozdział 7

ROZWÓJ SENSORYCZNY I PERCEPCYJNY 221

Teorie rozwoju sensorycznego i percepcyjnego 222

Teoria uczenia się 223

Teoria etologiczna 223

Teoria poznawcza 224

Streszczenie 225

Zmysły o mniejszym znaczeniu 226

Dotyk i ból 226

Węch i smak 227

Zmysł równowagi 228

Streszczenie 228

Sluch 229

Sluch w wieku płodowym 229

Wstawka 7-1: Rozszerzenie

Czy płód słucha matki? 230

Wrażliwość słuchowa 230

Umiejętność różnicowania słuchowego 231

Rozwój a środowisko

Muzyka dla naszych uszu: czy doświadczenie zmienia melodię? 232

Lokalizacja dźwięków 233

Streszczenie 233

Wzrok 233

Zdolności sensoryczne 234

Wstawka 7-2: Badania klasyczne

Co widzą niemowlęta? Prace Roberta Fantza 235

Wzorzec wzrokowy i kontrast 237

Widzenie relacji 238

Percepcja twarzy 241

Obiekty i ich właściwości 243

Co się dzieje z przedmiotami 247

Układ przestrzenny 249

Streszczenie 252

Percepcja intermodalna 253

Eksploracyjne powiązania intermodalne 254

Reprezentacja intermodalna 255

Streszczenie 256

Rozwój uwagi 257

Uwaga w niemowlęctwie 257

Uwaga selektywna u starszych dzieci 258

Streszczenie 259

Percepcja i działanie 259

Systemy działania w niemowlęctwie 259

Systemy działania u starszych dzieci 261

Streszczenie 264

Podsumowanie 264

Rozdział 8

ROZWÓJ POZNAWCZY: PODEJŚCIE PIAGETOWSKIE 267

Teoria Piageta 268

Streszczenie 270

Poznanie we wczesnym dzieciństwie:

Okres sensoryczno-motoryczny 270

Badanie inteligencji niemowląt 271

Sześć stadiów 271

Pojęcie stałości przedmiotu	276	Bardziej złożone rodzaje uczenia się	319
Nowsze prace nad stałością przedmiotu	279	Pamięć u małego dziecka	321
Wstawka 8-1: Rozszerzenie		Streszczenie	324
Czy noworodki są zdolne do naśladowania?	281	Pamięć u starszych dzieci	324
Streszczenie	283	Rola strategii	324
Myślenie w wieku przedszkolnym:		Wstawka 9-1: Zastosowania	
Okres przedoperacyjny	283	Uczenie się uczenia się	326
Więcej o reprezentacji	284	Rola metapamięci	327
Silne strony myślenia przedoperacyjnego	284	Rozwój a środowisko	
Ograniczenia myślenia przedoperacyjnego	286	Nie zapomnij wyjąć ciastek z piekarnika: pamięć w domu i w laboratorium	329
Streszczenie	290	Rola pamięci konstruktywnej	331
Myślenie w młodszy wieku szkolnym:		Wstawka 9-2: Zastosowania	
Okres operacji konkretnych	290	Dzieci jako naoczni świadkowie	334
Wybrane zadania	291	Streszczenie	334
Pojęcie operacji	293	Rozumowanie i rozwiązywanie problemów	336
Pojęcie stadium	294	Poznanie otoczenia przestrzennego	336
Więcej o różnicy pomiędzy okresem przedoperacyjnym a okresem operacji konkretnych	295	Rozwój schematów	339
Rozwój a środowisko		Rozwój reguł	342
Badania międzykulturowe i Piaget	299	Wstawka 9-3: Zastosowania	
Streszczenie	300	Reguły i arytmetyka: pozbywanie się „plus-kiew”	344
Adolescencja i dorosłość:		Rola pamięci w rozwiązywaniu problemów	346
Okres operacji formalnych	300	Streszczenie	349
Cechy myślenia opartego na operacjach formalnych	301	Zmiana poznawcza	349
Przykład badania: rozumowanie na temat wahadeł	301	Ogólne zasady zmiany poznawczej	350
Nowsze badania nad operacjami formalnymi	302	Wyjaśnianie rozwoju: mechanizmy zmiany	351
Wstawka 8-2: Rozszerzenie		Wyjaśnianie rozwoju: źródła doświadczenia	352
Operacje formalne a treść	303	Streszczenie	353
Streszczenie	304	Podsumowanie	353
Zmiana poznawcza	304		
Teoria Piageta	305	Rozdział 10	
Wstawka 8-3: Zastosowania		ROZWÓJ POZNAWCZY: PODEJŚCIE PSYCHOMETRYCZNE	355
Piaget i szkoła	306	Istota testów inteligencji	357
Badania eksperymentalne nad treningiem	308	Podejście Bineta do pomiaru inteligencji	357
Streszczenie	309	Inne testy do badania inteligencji dzieci	358
Podsumowanie	309	Ocena testów	360
		Streszczenie	361
Rozdział 9		Problematyka badań nad inteligencją	362
ROZWÓJ POZNAWCZY: TEORIA PRZETWARZANIA INFORMACJI	311	Struktura inteligencji	362
Istota teorii przetwarzania informacji	312	Stołość ilorazu inteligencji	364
Metafora wielomagazynowa — flow chart	313	Źródła różnic indywidualnych	366
Metafora komputerowa	314	Streszczenie	371
Porównania z Piagetem	315	Doświadczenie i inteligencja	371
Streszczenie	316	Naturalna deprywacja	372
Uczenie się i pamięć małych dzieci	316	Znaczenie rodziny	373
Warunkowanie klasyczne i instrumentalne	317		

Rozwój a środowisko**Rodzina a osiągnięcia: wyniki porównawczych badań międzykulturowych 378**

Znaczenie szkoły 379

Wstawka 10–1: Badania klasyczne**Pigmalion w szkole 382**

Oddziaływania eksperymentalne 384

Wstawka 10–2: Rozszerzenie**Podnieść iloraz inteligencji swojego dziecka? 386**

Inteligencja a rasa 388

Streszczenie 389

Inne sposoby ujmowania inteligencji 390

Wygotski i strefa najbliższego rozwoju 390

Triarchiczna teoria inteligencji Sternberga 392

Wielowymiarowa koncepcja Gardnera 393

Etologiczne podejście do inteligencji 394

Streszczenie 396

Podsumowanie 396**Rozdział 11****ROZWÓJ JĘZYKOWY 399****Teorie rozwoju językowego 401**

Teoria etologiczna (psycholingwistyka) 401

Poznawczo-rozwojowe modele języka 403

Podejście środowiskowe 404

Streszczenie 405

Okres przedślowy 406

Percepcja mowy 406

Preferencje dotyczące słuchania 409

Pierwsze dźwięki 409

Gestykulacja i reakcje niewerbalne 411

Przejście do słów 412

Streszczenie 413

Semantyka 413

Wczesny rozwój słownika 414

Rozwój a środowisko**Wpływ klasy społecznej, płci i kolejności urodzenia na wczesne uczenie się słów 414**

Mechanizmy rozwoju semantycznego 418

Streszczenie 421

Gramatyka 422

Rozwój gramatyki 422

Mechanizmy opanowywania gramatyki 424

Wstawka 11–1: Badania klasyczne**Dodawanie końcówek do wugów i rzeczy 425****Wstawka 11–2: Rozszerzenie****Rozmowy bliźniąt: wykorzystywanie bliźniąt w badaniach nad językiem 431**

Streszczenie 432

Pragmatyka 433

Akty mowy 433

Dyskurs 434

Wstawka 11–3: Rozszerzenie**Dwujęzyczność: uczenie się jednego języka czy dwóch? 435**

Społeczna komunikacja referencjalna 436

Streszczenie 438

Podsumowanie 438**Część IV****Rozwój społeczny i rozwój osobowości 441****Rozdział 12****ROZWÓJ SPOŁECZNY I EMOCJONALNY WE WCZESNYM DZIECIŃSTWIE 442****Teorie rozwoju społecznego we wczesnym dzieciństwie 445**

Etologia 445

Teorie uczenia się 446

Poznawcze modele rozwoju 447

Streszczenie 448

Wzajemna regulacja stosunków pomiędzy małymi dziećmi i opiekunami 448

Płacz 449

Emocje i system afektywny 450

Interakcje twarzą w twarz 452

Streszczenie 454

Temperament 454

Definicje temperamentu 455

Typy temperamentu 457

Temperament i interakcje społeczne 460

Temperament i problemy w zachowaniu 461

Wstawka 12–1: Rozszerzenie**Co to znaczy "trudne"? Temperament i klasa społeczna 462**

Streszczenie 464

Przywiązanie 465

Pojawianie się przywiązania 465

Uczucia macierzyńskie 466

Pomiar przywiązania 466

Determinanty przywiązania 468

Wstawka 12–2: Badania klasyczne	
Miłość macierzyńska: Badania Harlowa nad przywiązaniem	470
Wpływ przywiązania na inne zachowania	471
Streszczenie	471
Rodzina	472
Style rodzicielskie	472
Rozwój a środowisko	
Praca zawodowa matek i żłobki	473
Rola ojców	474
Rodzice maltretujący dzieci	475
Streszczenie	476
Podsumowanie	477
 Rozdział 13	
ROZWÓJ MORALNY	479
Teorie rozwoju moralnego	481
Modele poznawczo-rozwojowe	481
Teorie uczenia się	486
Spojrzenie etologiczne	488
Streszczenie	489
Rozumowanie moralne	490
Ocena modelu Piageta	490
Ocena modelu Kohlberga	491
Inne rodzaje sprawiedliwości	494
Wpływ oddziaływań społecznych na rozumowanie moralne	496
Wstawka 13–1: Badania klasyczne	
Badanie charakteru moralnego: Czy są “dzieci dobre” i “dzieci złe”?	498
Rozumowanie moralne i postępowanie moralne	498
Streszczenie	499
Zachowania prospołeczne	500
Zachowania prospołeczne we wczesnym dzieciństwie	500
Wiek i płeć a zachowania prospołeczne	501
Poznawcze i emocjonalne determinanty zachowań prospołecznych	502
Społeczne i rodzinne determinanty zachowań prospołecznych	504
Streszczenie	505
Agresja	505
Definicja agresji	506
Agresja a wiek i płeć	506
Biologiczne determinanty agresji	507
Społeczne i środowiskowe determinanty agresji	508
Wpływ procesów poznawczych na agresję	510
 Rozwój a środowisko	
Czy być agresywnym znaczy być odrzuconym?	511
Wstawka 13–2: Zastosowania	
Trening szkolny “głośnego myślenia”	512
Kontrolowanie agresji	512
Streszczenie	515
Podsumowanie	515
 Rozdział 14	
ROZWÓJ POJĘCIA JA	517
Teorie Ja	518
Podjęcie poznawczo-rozwojowe	518
Teorie uczenia się	521
Teoria etologiczna	522
Streszczenie	522
Samowiedza	523
Odkrycie własnego Ja w niemowlęctwie	523
Zmiany rozwojowe w samoopisach	526
Streszczenie	527
Samoocena	528
Pomiar samoakceptacji	528
Stabilność poczucia własnej wartości	529
Wstawka 14–1: Rozszerzenie	
Profil Autopercepcji Dziecka	530
Pojęcie „Ja w roli ucznia”	532
Rozwój a środowisko	
Czy szkoła obniża poczucie kompetencji szkolnych u dorastających uczniów?	535
Streszczenie	536
Samoregulacja	537
Kształtowanie się samokontroli	537
Rola mowy egocentrycznej	538
Wstawka 14–2: Rozszerzenie	
Czy sposób instruowania dzieci w sytuacjach zadaniowych zależy od postaw wychowawczych rodziców?	540
Odporność na pokusy	543
Odracanie gratyfikacji	543
Wstawka 14–3: Zastosowania	
Trening mówienia do siebie	544
Streszczenie	546
Podsumowanie	547
 Rozdział 15	
ROZWÓJ RÓL PŁCIOWYCH I RÓŻNICE MIĘDZYPLCIOWE	549

Teorie rozwoju ról płciowych	550
Wyjaśnienia etologiczne i biologiczne	551
Modele poznawczo-rozwojowe	551
Podejście teorii uczenia się	553
Streszczenie	554
Typizacja płciowa	554
Wczesne różnice międzypłciowe	554
Odmienne traktowanie dziewczynek i chłopców	556
Wstawka 15-1: Rozszerzenie	
Technika Niemowlę X	557
Modelowanie: otoczenie jako źródło informacji o rolach płciowych	559
Ojcowie a typizacja płciowa	560
Rozwój a środowisko	
Konsekwencje rozvodu rodziców dla rozwoju chłopców i dziewcząt	560
Streszczenie	562
Rozumienie ról płciowych i stereotypów	563
Świadomość ról płciowych	563
Świadomość płci a zachowania typowe dla danej płci	564
Skutki etykietowania według płci	565
Streszczenie	566
Wpływ rodziny na rozwój ról płciowych	567
Status społeczno-ekonomiczny	567
Niepełna rodzina	567
Praca zawodowa matek	567
Postawy i metody wychowawcze rodziców	568
Streszczenie	569
Niektóre powszechnie występujące różnice międzypłciowe	569
Różnice poznawcze	570
Różnice społeczne i osobowościowe	572
Streszczenie	573
Wstawka 15-2: Zastosowania	
Szkoły dla chłopców?	574
Wpływ czynników biologicznych na rozwój ról płciowych	575
Oddziaływania czynników genetycznych	575
Oddziaływania czynników hormonalnych	578
Streszczenie	581
Androgynia	582
Podsumowanie	583
Rozdział 16	
STOSUNKI Z RÓWIEŚNIKAMI	585
Podejścia teoretyczne do zagadnienia stosunków między rówieśnikami	586
Poznawcza teoria rozwoju	586
Teoria uczenia się	567
Teoria etologiczna	588
Streszczenie	589
Typowe stosunki między rówieśnikami	590
Zmiany rozwojowe	590
Wstawka 16-1: Zastosowania	
Rówieśnicy jako nauczyciele	598
Czynniki sytuacyjne	600
Wpływ zmiennych poznawczych	602
Wstawka 16-2: Badania klasyczne	
Stosunki między rówieśnikami u małych	605
Streszczenie	606
Przyjaźń	607
Rozumienie przyjaźni	607
Determinanty przyjaźni	609
Zachowanie wobec przyjaciół	611
Rozwój a środowisko	
Sieci społeczne i wsparcie społeczne dzieci	614
Streszczenie	617
Popularność i trudności w kontaktach z rówieśnikami	617
Popularność	617
Trudności w stosunkach z rówieśnikami	620
Wstawka 16-2: Zastosowania	
Rówieśnicy jako terapeuci	622
Wpływ rodziny	623
Streszczenie	624
Podsumowanie	625
BIBLIOGRAFIA	627
SŁOWNICZEK	685
INDEKS AUTORÓW	697
INDEKS RZECZOWY	714